

УДК 316.647.5:378.091.212

БАНАХ Л. С.,

старший викладач кафедри філософії та суспільних наук, Запорізька державна інженерна академія (Запоріжжя, Україна)

E-mail: filozgia@rambler.ru

ІЛЬЧУК І. А.,

старший викладач кафедри філософії та суспільних наук, Запорізька державна інженерна академія (Запоріжжя, Україна)

E-mail: filozgia@rambler.ru

ПОНЯТТЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Розглянуто проблему толерантності як складової ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців і гармонійного розвитку особистості в соціумі. Наведена етимологія концепту «толерантність» та його становлення в історичному контексті. Проведений аналіз формування та розвитку поняття толерантності. Виявлені особливості формування толерантності у студентської молоді на прикладі досліджень, проведених серед студентів Запорізької державної інженерної академії.

***Ключові слова:** толерантність, інтолерантність, терпимість, концептосфера, креатосфера, комунікативна толерантність*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Перетворення в Україні поставили перед вищою школою проблему підготовки спеціалістів не тільки освічених, навчених, але й таких, що прийняли професійні та особистісні норми, цінності та завдання, тобто спеціалізованих. Зараз необхідні спеціалісти, здатні орієнтуватись у полікультурному світі, розуміти його цінності та смисли, взаємодіяти з представниками інших професійних співтовариств як на території України, так і на міжнародному рівні.

У зв'язку з таким соціальним замовленням культура толерантності розглядається як складова ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців і гармонійного розвитку особистості в соціумі.

На початку ХХІ століття в Україні все більш розповсюджується або стає прагматичнішим відношення до вищої освіти: диплом про закінчення вишу для багатьох більш значимий ніж зміст вищої освіти, оскільки висока загальна культура спеціаліста, що є результатом вищої освіти, виявляється далеко не завжди необхідною і затребуваною в умовах формування ринку.

З цієї причини вища професійна освіта як форма трансляції культури і фактор відтворення соціального суб'єкта для багатьох українців перестає бути цінністю і потребою, перестає бути цілеспрямованим і контрольованим

суспільством і державою чинником відтворення культури в кожному новому поколінні.

Друга причина необхідності виховання толерантності полягає у тому, що уявлення про студентське середовище як однорідну, стабільну, монокультурну спільноту, яке існує у викладацькому співтоваристві, суперечить фактичному стану. Пошук істини і прагнення до неї давно поступилися місцем грі із смислами: «благо», «добро» втратили свою загальнообов'язковість і сприймаються лише у тому або іншому соціокультурному контексті.

Не існує загальної згоди вчених і політичних діячів не тільки стосовно того, що взагалі являє собою толерантність, але й відносно її ролі в розвитку сучасної культури і суспільства. Можна навіть говорити про відсутність сучасної філософської теорії толерантності. Ситуація ця характерна не тільки для російськомовної літератури, але й для стану думки у світі в цілому. Відсутність теорії робить примарним саме поняття «толерантність». Ця неясність чітко фіксується у російській науковій думці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спираються автори

На думку Н.Неровної [1], слово «tolerance» запозичене з іншої мови. Здобувач порівнювала концепти «толерантність» і «tolerance» та концепт «терпимість» у російській мовній свідомості. Концепт «толерантність» тут є запозиченим і з'явився він у 90-х роках ХХ століття. На її думку, на сучасному етапі розвитку російської і англійської мовної свідомості «толерантність» і «tolerance» – це два різних концепти, що мають суттєву національну специфіку. До того ж концепт «терпимість» за структурою і когнітивним змістом суттєво відрізняється від концепту «толерантність» і є ендемічним концептом московської концептосфери, і відповідна лексема не виступає адекватним засобом передачі лексеми «tolerance» російською мовою.

У словниках російської мови слово «толерантність» представлено в «медичному», «фізичному» і «моральному» значеннях. Фізичне значення лексеми «толерантність» представлено поняттям «опірність», а медичне значення цієї лексеми поняттям «витривалість».

Концепт «терпимість» у сучасній російській мові представлений ключовою лексемою «терпимість». Дана лексема вживається у «фізичному», «моральному», «темпоральному» і «сумісному» значеннях. «Терпимість» вживається в моральному значенні лексеми «терпимість». «Фізичне» значення лексеми «терпимість» представлено концептом «витривалість», а «темпоральне» значення лексеми «терпимість» представлено концептом «очікування». І «сумісне» значення лексеми «терпимість» представлено концептом «сумісність».

На думку К. Суміної [2], у російській мовній картині світу знаходить відображення переважно медичний дискурс, тоді як німецька мовна картина світу перебуває під впливом релевантного для поняття «toleranz» технічного дискурсу. Специфічною ознакою російського концепту є пасивне відношення, поблагливість, спокій, здатність до витривалості. Специфіка німецького

концепту проявляється в таких ознаках: активна позиція, наявність меж, допуск. На формування німецької лексеми «toleranz» значний вплив зробило її запозичення з латинської мови через французьку (франкомовна лексема «tolerance»), московська лексема запозичена безпосередньо з латинської мови від латинської лексеми «tolerantia» – «терплячий».

Очевидно, робить висновок К.Суміна, лексема «толерантність», що сформувалась у російській мові, зберегла латинську кореневу морфему «tolerant», а лексема «toleranz» склалась під впливом французької мови та зберегла кореневу морфему «toler».

В англійській мові концепт «tolerance» представлений ключовою лексемою «tolerance» та також вживається в «медичному», «фізичному» і «моральному» значеннях.

Ренато Крісті в статті *Toleration, Reconciliation and Philosophy* [3], показує, що в основі сучасного поняття толерантності лежить філософський емпіризм і скепсис. Парадигмальний статус в англо-американській політичній філософії (а якраз тут, перш за все, розвивається сьогодні теорія толерантності) мають підходи Дж. Ролза з одного боку, і Дж. Грея з іншого. Знаменита теорія справедливості Дж. Ролза (J. Rawls), за його власними словами, «узагальнює і приводить до більш високого рівня абстракції знайому теорію суспільного договору, скажімо, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо та І. Канта».

Отже, існують значні відмінності між традиційною теорією суспільного договору і поглядами Дж. Ролза, які полягають, перш за все, у різних питаннях, на які вона призвана відповісти. А якраз, якщо для епохи Просвіти головною проблемою була легітимація влади, то для Дж. Ролза питання полягає швидше у пошуках моральних норм, які мають керувати людьми у їхніх відносинах одного з одним.

Між тим, очевидна залежність теорії Дж. Ролза від Просвіти, полягає, перш за все, в розумінні людини як моральної, розумної істоти, яка здатна в принципі здійснити вільний вибір між різними нормами. Проте його теорія справедливості претендує на те, аби відповідати тому, що він іменує фактом «розумного плюралізму» (reasonable pluralism) різних концепцій блага, і відповідність ця досягається для нього шляхом ствердження переваги права над благом (priority the right over the good). Смісл цього твердження розкривається в понятті «суспільного розуму» (public reason) в останній книзі Дж. Ролза «Політичний лібералізм» [4]. Це поняття, в свою чергу означає, що громадяни в ситуації розумного плюралізму мають дискутувати про концепції соціальної справедливості тільки відклавши в сторону свої концепції блага і розмірковувати лише у межах того, що може бути вільно прийнято всіма. «Суспільний розум», тим самим, включає в себе толерантність як одну із своїх умов.

Великою проблемою для Дж. Ролза і його послідовників є питання про те, чому люди, що слідуєть різним теоріям блага, мають віддавати пріоритет праву в сфері політичного життя, тим самим відмовляючись при цьому від своїх концепцій. У принципі, як сам Дж. Ролз, так і його послідовники давали самі різні відповіді на це питання. І якраз «Теорія справедливості» опирається

тут на кантівський аргумент, що ми можемо реалізувати наше призначення як вільних і рівних істот лише за умов слідування та надання пріоритету справедливості перед нашими власними концепціями блага. У «Політичному лібералізмі» Дж. Ролз розробляє модель «перекриваючого консенсусу» (*overlapping consensus*). За цією моделлю, у всіх розумних ліберальних теоріях блага можна знайти цінність рівності. Тому, віддаючи перевагу рівності, як певному інваріанту усіх розумних теорій (див. розділ «Public reason» у [4]). Таким чином ми знаходимо можливість дійти політичного консенсусу.

І насамкінець, третій варіант ми знаходимо у Б. Баррі (B. Barry), який постулює дещо на кшталт принципу обмеженого скептицизму (*limited skepticism*), згідно якому в принципі не можна стверджувати вірності певній особливій теорії блага, і тому люди, які дотримуються тієї або іншої теорії, не мають нав'язувати її іншим якраз тому, що ця теорія є особливою, їм належною концепцією [5].

Не можна не відмітити, що теорія Дж. Ролза наділена дуже високою мірою переконливості, проте навряд чи може слугувати основою для консенсусу більш широкого плану, для толерантності не політичної, а соціокультурної. Щодо цього можна опиратися на праці філософів англійської Просвіти, які є представниками протестантської (реформаційної) думки, а саме для характеристики проблеми толерантності на твори Дж. Локка («Досвід про віротерпимість» [6] та «Послання про віротерпимість» [7]) і Роджера Вільямса («Кривава доктрина гонінь» («The Bloody Tenet of Persecution») [8]). На їхні переконання у свою чергу мала вплив рання схоластика Середніх Віків, яка зародилася у філософській системі Іоанна Скота Еріугени, що також пов'язана з проблемою толерантності, яка проявилась у формі ствердження рівної істинності суперечливих один одному латинських і грецьких авторитетів та спробами їхнього «узгодження».

Мета наукового дослідження – аналіз формування та розвитку поняття толерантності в історичному контексті, виявлення особливостей формування толерантності у студентської молоді.

Обговорення проблеми

Як соціально-філософське поняття толерантність – це принцип терпимості одного соціального суб'єкта до політичних, етнічних, конфесійних та інших особливостей іншого соціального суб'єкта, тобто визнання світоглядного, релігійного, соціально-політичного, культурного, національного та етичного плюралізму.

Цей принцип терпимості припускає діяльність, взаємодію соціальних партнерів на основі рівності, відкритості соціальному досвідові іншого, збереження індивідуальної своєрідності кожного з них і досягнення злагоди без ущемлення їх індивідуальних інтересів на основі діалогу і не насилля, переважно методами роз'яснення і переконання.

В толерантності виділяють творчо-діяльнісний характер. Тут толерантність являє собою «креатосферу» – сферу співтворчості людини [9]. Це передбачає відкритий діалог суб'єктів та їх суб'єкт-суб'єктні відносини, основані на рівноправності, повазі, поліфонуванні, вони реалізуються в толерантній

діяльності. Однією з основних особливостей такого діалогу є те, що людина розглядає будь-яку реальність (природу, інших людей) як цінність. У цьому діалозі як «співтворчості», подоланні унікальних протиріч, неповторних особистостей, народжується толерантність, товариськість і солідарність, дружба і любов.

Формування соціокультурної толерантності у студентів технічних вишів відбувається, насамперед, протягом вивчення теоретичних основ суспільних дисциплін, під час спілкування в студентському середовищі, взаєминах з викладачами, у науковому середовищі та в інших комунікаціях. Студенту протягом навчання необхідно зрозуміти наступні речі: важливість методології як такої, методології як світогляду, психології.

Методологія ніби відображає різні пласти мислення в науці. І в цих пластах мислення – одне із самих небезпечних питань – «питання про партійність» – хто більше в партії цінний. І чим би людина не займалась, у кого б не заковувалась і перед ким би не схилялась, вона говорить: я вибираю цей шлях, я роблю цей вибір, мені подобається екзистенціальна психологія. Іншому студенту власне більше подобається біхевіоризм, який він і обирає. Це важливо, це надзвичайно цінне, і якщо це позиція вистраждана, то я цю позицію приймаю.

Коли ми говоримо про методологію як культуру, що передає різні стилі мислення, різні смаки, тут слово культура вживається в буквальному його смислі. Що є культура? Це штучний винахід, це є вирощування певних культурних зразків і схем поведінки. Сьогоднішня парадигма методології – це комунікативна парадигма, це спілкування з різними науковими школами. Люди мають бути майстрами комунікації з іншими школами. Ситуація, коли під час спілкування виникає нервовий шок – це невірна позиція.

Психологія, як і будь-яка наука, – це безмежне поле, на якому грають всі. Тут є правила гри: право іншого і цінність іншого, якого ви визнаєте як іншого. Можна повністю вибрати свій шлях, але від цього ви програєте, ви будете менш багатими в мисленні, і, більше того, ви будете ригідними, негнучкими, якщо не зумієте комунікувати, спілкуватися з представниками різних наукових шкіл. Тоді ми попадаємо під владу тих або інших сектантських підходів. Це відноситься до будь-якої школи.

Не можна використовувати напрямок, школу як палицю для побиття інших напрямків, шкіл – це буде скалічене мислення і перетворення його в немислення. Найважливіше в нашій методології – це культурне різномислення. Культурне різномислення показує невизначеність і, головне, – безмірність, що дорівнює багатомірності психологічної науки. Психологія безмірна і кожний підхід, кожна школа виступає як «смыслочерпалка». Кожна школа зачерпує смисл: гештальтистів, представників психоаналізу тощо. Черпаючи, – вони відкривають свої лінії, і для нас ці лінії надзвичайно важливі. Якраз тому методологія психології – це навігація в різних школах мислення.

М. Мамардашвілі стверджував, що методологія – це не тільки когнітивна річ, це не тільки раціональна річ: методологія дає світогляд. Світогляд – це особистісна підстава дослідника. Отже, будь-який напрямок, який нам більше

довподоби, не має бути сектантським, цей напрямок має бути відкритим.

Методологія має зробити свідомість студента когнітивно складною, відкритою свідомістю, аби розрізнити інші лінії, інші проблеми, інші стилі мислення. І в цьому сенсі для нас (коли ми говоримо раціональна парадигма, неklasична парадигма, постнеklasична парадигма), – як різні прошарки мислення в психологічній науці, як і в філософії, соціології, філології, природничих науках.

Н. Бернштейн, засновник теорії побудови рухів, стверджував, що неklasична парадигма виступає проти ідеї рівноваги, проти ідеї гедонізму і говорив про світ, який розвивається, як про складний потік ідей. Але якщо комусь ближче неklasична парадигма або постнеklasична парадигма мислення – то це не означає, що треба топтатися по тому, що зробили біхевіористи.

Також звернемо увагу на концепцію ліній мислення, які поєднуються. Наприклад, Л. Виготський сформулював закон прямих і змішаних ліній в еволюції. Засновник порівняльної психології В.Вагнер запропонував закон прямих і змішаних ліній еволюції, при цьому вступив у різку полеміку з відомим вченим-фізіологом І. Павловим, критикував зведення світу до безмежно простих елементів – рефлексів. В. Вагнер описав ламаркістську лінію в еволюції. Прямі лінії В. Вагнера в еволюції, вимушені форми поведінки: тропізми і таксиси, рефлекси, інстинкти, інтелект. Чимало дослідників розглядають ці лінії як різні і незалежні лінії в еволюції. В одного виду переважають тропізми, таксиси, а в іншого – рефлекси. Наукові переконання І. Павлова отримали назву «рефлексологічний нарцисизм», оскільки не бралось до уваги нічого, окрім рефлексів. Інстинкти, інтелект – більш гнучкі лінії. На думку В.Вагнера, в реальному розвитку діє принцип змішаних типів еволюції, тому немає чистої лінії рефлексів, немає чистої лінії інтелекту тощо.

Лінії розвитку перетинаються. Наприклад, є класична раціональність, неklasична раціональність, постнеklasична раціональність, і думати, що ці лінії не перетинаються – невірно. Всі лінії перетинаються між собою, і в ряді задач куди важливіше бути ближчим до ідей фізіологів Д. Уотсона або І. Павлова. Коли досліджується поведінка в стаціонарному середовищі (поведінка в стилі автоматизмів) – тоді немає потреби займатися невизначеністю: там працюють схеми раціональності, стимулів. Д.Б. Уотсон знайшов реальні пласти аналізу. І.Павлов знайшов реальні пласти аналізу в психології. З. Фройд знайшов самі реальні пласти, феномени аналізу.

Принцип змішаності показує толерантність, взаємозбагачення, взаємодоповнюваність різних логік розуміння психологічного світу. Проте є одна суттєва небезпека – небезпека сплутати толерантність із всеїдністю. Не треба плутати толерантність із «галопуючим» емпіризмом (Г. Олпорт). Якщо сплутати, то можна стати людьми без стрижня, людьми без хребта.

У 2008 р. авторами було проведено дослідження комунікативної толерантності/ інтолерантності студентів Запорізької державної інженерної академії [10]. У дослідженні взяли участь різні вікові групи студентів загальною кількістю 352 особи, серед них студенти денної та заочної форм навчання.

Дослідження показало, що третина респондентів досить терпима до оточуючих або вміє добре приховувати свою неприязнь до партнерів, а треті здатні силою переконання заставити себе не помічати неприємні властивості людей. Інша третина респондентів має низьку комунікативну толерантність, серед них є ті, для кого риси іншого можуть викликати часткове, суттєве або повне неприйняття, роздратування, осуд.

Механізм появи і прояви комунікативної толерантності пов'язаний з психологією емоційного відображення особистісних відмін. Свідомо або підсвідомо людина реагує на те, що партнер має відмінності у сфері тих або інших проявів особистості. Зрозуміло, враження як про себе, так і про партнера, суб'єктивні. Але деякі відмінності видаються неприємними або неприйнятними, і тому піддаються осуду або драгують чи зовсім неприйнятні.

Комунікативна толерантність проявляється у тих випадках, коли людина або не бачить особливих відмін між підструктурами своєї особистості та особистості партнера, або не відчуває негативних переживань з приводу таких відмін. Крім того, в основу комунікативної толерантності закладається комунікативна настанова. Комунікативна настанова – це здатність особистості реагувати на ті або інші типи партнерів по взаємодії певним чином, а ця взаємодія обумовлена досвідом спілкування, оцінками і переживаннями їхньої сутності, поглядів і поведінки.

У більшості випадків комунікативна настанова формується з раннього віку і в зрілому віці підтримується певними факторами. Як показали результати дослідження, негативну комунікативну настанову має великий відсоток респондентів. Негативна настанова, як і толерантність/інтолерантність, сформована більшою мірою соціальними стандартами та ідеологічним впливом. Протистояти таким соціальним стандартам та впливам може лише третина респондентів [10]. Досвід останніх часів говорить про поляризацію проявів толерантності у зв'язку зі зміною ситуації в Україні та за її межами. Зовнішні виклики та внутрішній стан усередині країни зумовили зміни у свідомості сучасної студентської молоді. Поляризація проявів толерантності/інтолерантності спостерігається на векторах народ (молодь, студенти, співвітчизники) – влада (начальник, адміністрація, уряд), свій – чужий, інформація – дезінформація тощо. Така тенденція потребує внесення змін до навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах відповідно до врахування особливостей формування толерантності у студентської молоді.

Висновки

Причини необхідності виховання толерантності у сучасної студентської молоді полягають у тому, що у зв'язку з соціальним замовленням, продиктованим необхідністю в спеціалістах, здатних орієнтуватись у полікультурному світі, розуміти його цінності та смисли, взаємодіяти з представниками інших професійних співтовариств як на території України, так і на міжнародному рівні, культура толерантності розглядається як складова ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців і гармонійного розвитку особистості в соціумі.

Формування соціокультурної толерантності у студентів технічних вишів

відбувається, насамперед, протягом вивчення теоретичних основ суспільних дисциплін, під час спілкування в студентському середовищі, взаєминах з викладачами, у науковому середовищі та в інших комунікаціях. При цьому уявлення про студентське середовище як однорідну, стабільну, монокультурну спільноту, яке існує у викладацькому співтоваристві, суперечить фактичному стану.

Дослідження показало, що третина респондентів досить терпима до оточуючих або вміє добре приховувати свою неприязнь до партнерів, а треті здатні силою переконання заставити себе не помічати неприємні властивості людей. Інша третина респондентів має низьку комунікативну толерантність, серед них є ті, для кого риси іншого можуть викликати часткове, суттєве або повне неприйняття, роздратування, осуд.

Напрями подальших наукових досліджень

У зв'язку з поляризацією проявів толерантності, пов'язаних зі зміною ситуації в Україні та за її межами, автори пропонують проведення дослідження, аналогічного попередньому, з метою виявлення тенденцій та чинників, що впливають на формування толерантності у студентському середовищі, та розробку рекомендацій для внесення пропозицій до поліпшення навчально-виховного процесу в технічних вишах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Неровная Н. А. Национальная специфика лексико-фразеологической объективации близких по содержанию концептов (на материале концептов толерантность, терпимость в русском и английском языковом сознании): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук : спец. 10.02.19 – теорія мови / Н. А. Неровная. – Воронеж, 2009. – 20 с.
2. Сумина Е. С. Толерантность: от феномена к лингвокультурному концепту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук : спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Е.С. Сумина. – Екатеринбург, 2007. – 21 с.
3. Cricti R. Tolerantion, Reconciliation and Philosophy / Renato Cricti // *La tolerance au jordhui. Analyses philosophiques. Document de travail pour le XIX e Congres mondial de philosophie (Moscou, 22-28 aout 1993).* – Paris: Unesco, 1993. – P. 33-36.
4. Rawls J. *Political Liberalism* / J. Rawls. – New York: Columbia University Press, 2005. – 576 p.
5. Barry B. *Justice as impartiality* / B. Barry. – Oxford: University Press, 2004. – 315 p.
6. Локк Дж. Опыт о веротерпимости : [Текст] / Дж. Локк // *Сочинения в 3-х томах.* – Т. 3. – М.: Мысль, 1988. – С. 66-90.
7. Локк Дж. Послание о веротерпимости : [Текст] / Дж. Локк // *Сочинения в 3-х томах.* – Т. 3. – М.: Мысль, 1988. – С. 91-134.
8. Williams R. *The Bloody Tenet of Persecution* / Roger Williams. – Vol. III. – Providence, R.I. «Rubrications of the Narragansett Club», 1867.
9. Бузлагин А. В. Диалектика: реактуализация в мире глобальных трансформаций : [Текст] / А. В. Бузлагин // *Вопросы философии.* – 2009. – № 5. – С. 28.
10. Банах Л. С. Комунікативна толерантність/інтолерантність студентів ЗДІА : [Текст] / Людмила Банах, Иван Ильчук // *Гуманітарний вісник ЗДІА: Збірник наукових праць / Гол. ред. В.Г. Воронкова.* – Вип. 36. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2009. – С. 166-179.

REFERENCES

1. Nerovnaia N. A. *National Specificity of Lexical and Phraseological Objectification of Similar Content Concepts (on the Material Concepts "Tolerance", "Patience" in Russian and English Language Consciousness): Synopsis of Thesis for the PhD in Philology Degree : Specialty 10.02.19 – Language Theory / N.A. Nerovnaia. – Voronezh, 2009. – 20 p.*
2. Sumina E. C. *Tolerance: from Phenomenon to Linguistic-Cultural Concept: Synopsis of Thesis for the PhD in Philology Degree : specialty 10.02.20 – comparative-historical, typological and contrastive linguistics / E.C. Sumina. – Ekaterinburg, 2007. – 21 p.*
3. Cricti R. *Toleration, Reconciliation and Philosophy / Renato Cricti // La tolerance au jordhui. Analyses philosophiques. Document de travail pour le XIX e Congres mondial de philosophie (Moscou, 22-28 aout 1993). – Paris: Unesco, 1993. – P. 33-36.*
4. Rawls J. *Political Liberalism / J. Rawls. – New York: Columbia University Press, 2005. – 576 p.*
5. Barry B. *Justice as Impartiality / B. Barry. – Oxford: University Press, 2004. – 315 p.*
6. Locke J. *Essay Concerning Toleration : [text] / J. Locke // Works in 3 Volumes. – Vol. 3. – Moscow: Mysl, 1988. – Pp. 66-90.*
7. Locke J. *A Letter Concerning Toleration: [text] / J. Locke // Works in 3 Volumes. – Vol. 3. – Moscow: Mysl, 1988. – Pp. 91-134.*
8. Williams R. *The Bloody Tenet of Persecution / Roger Williams. – Vol. III. – Providence, R.I. «Rubrications of the Narragansett Club», 1867.*
9. Buzlagin A. V. *Dialectics: Re-actualization in the World of Global Transformations : [text] / A.V. Buzlagin // Questions of Philosophy. – 2009. – № 5. – P. 28.*
10. Banakh L. S. *ZSEA students' communicative tolerance / intolerance : [text] / Liudmyla Banakh, Ivan Ilchuk // Humanities Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy : Proceedings Scientific Publications / Ed. V.G. Voronkova. – Issue 36. – Zaporizhzhia: ZSEA Press, 2009. – Pp. 166-179.*

БАНАХ Л. С. – старший преподаватель кафедры философии и общественных наук, Запорожская государственная инженерная академия (Запорожье, Украина)

E-mail: filoszia@rambler.ru

ИЛЬЧУК И. А. – старший преподаватель кафедры философии и общественных наук, Запорожская государственная инженерная академия (Запорожье, Украина)

E-mail: filoszia@rambler.ru

ПОНЯТИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ В ИСТОРИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ И ОСОБЕННОСТИ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Рассмотрена проблема толерантности как составляющей эффективной профессиональной подготовки будущих специалистов и гармоничного развития личности в социуме. Приведена этимология концепта «толерантность» и его становление в историческом контексте. Проведен анализ формирования и развития понятия толерантности. Выявлены особенности формирования толерантности у студенческой молодежи на примере исследований, проведенных среди студентов Запорожской государственной инженерной академии.

Ключевые слова: толерантность, интолерантность, терпимость, концептосфера, креатосфера, коммуникативная толерантность

BANAKH, LIUDMYLA – Senior Lecturer of the Chair of Philosophy and Social Sciences Zaporizhzhia State Engineering Academy (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: filoszia@rambler.ru

*ILCHUK, IVAN – Senior Lecturer of the Chair of Philosophy and Social Sciences
Zaporizhzhia State Engineering Academy (Zaporizhzhia, Ukraine)*

E-mail: filoszgia@rambler.ru

**CONCEPT OF TOLERANCE IN THE HISTORICAL CONTEXT AND FEATURES OF
ITS FORMATION IN STUDENTS' CONSCIOUSNESS**

The problem of tolerance as a component of effective professional education and harmonious development of the individual in society is shown. The etymology of word "tolerance" and its development in the historical context are brought. The analysis of the formation and development of the tolerance concept is done. The features of formation of tolerance in students' consciousness on an example of research carried out among the students of the Zaporizhzhia State Engineering Academy are found.

Keywords: *tolerance, intolerance, patience, concept, concept-sphere, communicative tolerance*

Стаття надійшла до редколегії 06.11.16 р.

Рекомендовано до друку 11.11.16 р.